DAVLAT VA MAHALLIY HOKIMIYAT BOSHQARUV ORGANLARI TIZIMINI NOMARKAZLASHTIRISHNING O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Oltinoy Ma’mirova
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonda davlat va mahalliy hokimiyat organlari tizimini nomarkazlashtirishning huquqiy asoslari va amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada “Yagona darcha” va “Elektron hukumat” tizimlari, raqamli texnologiyalar va yangi qonunchilik hujjatlari orqali davlat boshqaruvining samaradorligi va shaffofligi oshirilishi, byurokratiya va korrupsiyani kamaytirish masalalari hamda mahalliy davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasida hamohanglik yaratilishi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: *O‘zbekiston, davlat boshqaruvi, nomarkazlashtirish, mahalliy hokimiyat, ma’muriy islohotlar, elektron hukumat, fuqarolik jamiyati, raqamli texnologiyalar, davlat xizmatlari.*

Аннотация. В статье анализируются правовые основы и практическое значение децентрализации системы государственного и местного управления в Узбекистане. В статье анализируются вопросы повышения эффективности и прозрачности государственного управления, сокращения бюрократии и коррупции, а также налаживания координации между местными органами государственной власти и институтами гражданского общества посредством систем «Единое окно» и «Электронное правительство», цифровых технологий и новых законодательных актов.

Ключевые слова: *Узбекистан, государственное управление, децентрализация, местное самоуправление, административные реформы,*

электронное правительство, гражданское общество, цифровые технологии, государственные услуги.

Abstract. The article analyzes the legal foundations and practical significance of decentralization of the system of state and local government in Uzbekistan. The article analyzes the issues of increasing the efficiency and transparency of state administration, reducing bureaucracy and corruption, and creating coordination between local state bodies and civil society institutions through the “Single Window” and “Electronic Government” systems, digital technologies and new legislative acts.

Keywords: *Uzbekistan, public administration, decentralization, local government, administrative reforms, electronic government, civil society, digital technologies, public services.*

O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin mamlakatda fuqarolik jamiyati va huquqiy davlat qurishni asosiy strategik pirovard maqsad sifatida e’lon qildi. Albatta, bu kabi davlat va jamiyatni qurish uchun davlat boshqaruvi tizimi nomarkazlashtirilishi lozim edi. Mamlakatda o‘tgan asrning 90-yillaridan davlat boshqaruvi tizimi asosan markazlashgan holda amalga oshirilar, bu jarayonda postsovet davridan qolgan meros o‘zini ko‘rsatib turar edi. Hattoki, deyarli 2016-yilgacha mamlakat darajasida davlat resurslarini rejalashtirish va boshqarish, davlat hokimiyati organlarini boshqarish, davlat xizmatchilari va boshqa oliy davlat mansabdorlarini tanlash, tayinlash va idora etish, fuqarolik jamiyati institutlarini boshqarish Prezident devoni va Vazirlar Mahkamasi tomonidan amalga oshirilar edi. Bu kabi vakolatlar mahalliy darajalarda hokimliklar tomonidan yakkaboshchilik asosida bajarilar edi.

O‘zbekiston Respublikasining “Mahalliy davlat hokimiyati to‘g‘risida”gi qonunining 4-moddasi “Hokimiyat vakillik organlari va hokimlarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan o‘zaro munosabatlari” deь nomlanib, u quyidagicha ifodalandi: “Xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar Kengashi va viloyat, tuman,

shahar hokimi tegishli hududda o‘zini o‘zi boshqarishni rivojlantirishga ko‘maklashadilar, o‘zini o‘zi boshqarish organlarining faoliyatini yo‘naltirib turadilar. Viloyat, tuman, shahar hokimi zarur bo‘lgan hollarda o‘z faoliyati to‘g‘risida fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga hisobot taqdim etadi” [2].

Qonunning mazkur moddasida hokimlarni “hududda o‘zini o‘zi boshqarishni rivojlantirishga ko‘maklashashishi”, shuningdek, “hokim zarur bo‘lgan hollarda o‘z faoliyati to‘g‘risida fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga hisobot taqdim etishi” belgilab qo‘yilishiga qaramasdan tuman va shahar hokimlari o‘zini o‘zi boshqarish organlarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri boshqara boshladi. Hokimlarni hisobotlar berib borishiga oid qonunchilik ham hayotda ishlamadi.

1999-yil 14-aprelda qabul qilingan, 2013-yil 22-aprelda qo‘shimcha va o‘zgartishlar kiritilgan O‘zbekiston Respublikasining o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi qonunining 7-moddasida “Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari mahalliy davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmaydi va qonun bilan berilgan o‘z vakolatlarini tegishli hududda amalga oshiradi”, deb belgilab qo‘yilgan. Shunga qaramay, o‘ini o‘zi boshqarish organlari tuman va shahar hokimliklari boshqaruvi ostida faoliyat yuritdi. Mazkur qonunning 7-moddasi hayotda ishlamadi [1].

Mamlakatda davlat boshqaruvini nomarkazlashtirishning xalqaro standartlar va rivojlangan davlatlariga xos bo‘lgan huquqiy asoslari va amaliyoti 2017-yildan boshlab – Shavkat Mirziyoyev O‘zbekiston Respublikasiga Prezident etib saylanganidan keyin boshlandi. Davlat rahbari 2016-yil 7-dekabrda “Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” g‘oyasini e’lon qildi. Bu g‘oya ko‘p o‘tmasdan davlat va jamiyatning asosiy prinsipiga aylandi. Mazkur prinsipda mamlakatda davlat organlari boshqaruvini nomarkazlashtirishning inson erkinligi va huquqini ta’minlashga asoslangan talablarii va istiqbollarii aks etdi [5]. Mazkur prinsip mamlakatda amalga oshirilayotgan ma’muriy islohotlar, davlat boshqaruvi tizimini nomarkazlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish

islohotlarining mamun-mohiyatini belgilab berdi, mamlakatni modernizatsiyalashning eng asosiy yo‘lini – huquqiy davlat qurish islohotlari boshlanganligini ifodaladi.

2017-yildan Yangi O‘zbekistonning poydevorini barpo etish islohotlari davlat boshqaruvi tizimini nomarkazlashtirishni amalga oshirishning yangi bosqichini boshlab berdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni bilan tasdiqlangan “2017-2021 yillarda O‘zbekistonni rivojlantirish”Harakatlar strategiyasi”ning birinchi yo‘nalishida “davlat boshqaruvi va davlat xizmati tizimini davlat boshqaruvining markazlashtirishdan chiqarish” vazifasi qo‘yildi [3].

Shuningdek, Hukumat a’zoligiga nomzolarning o‘zlari mutasaddi bo‘lgan sohlarini rivojlantirishga oid yaqin muddatli va istiqbolli faoliyati haqidagi o‘z harakat dasturi bilan deputatlar oldida e’lon qilish tartiboti shakllantirildi. Hukumat a’zolarining o‘z harakatlari dasturi ijrosini amalga oshirishga oid axborotlar berishi Oliy Majlisning palatalari, ularning qo‘mitalarida muntazam eshitib va muhokama qilib borilishi qoidasi yo‘lga qo‘yildi; viloyat, tuman va shahar davlat boshqaruv organlari rahbarlari o‘z mansablariga xalq deputatlari Kengashlari tomonidan tasdiqlanishi qoidasi kiritildi.

«Yagona darcha» tamoyili asosida davlat boshqaruv organlarining rasmiy veb-saytlari hamda ular portallarini birlashtirgan O‘zbekiston hukumati portali yagona platformasini tashkil etilishi davlat boshqaruv tizimini nomaorkazlashtirishda muhim ahamiyat kasb etdi. Uning vositasida tadbirkorlar va fuqarolarga davlat xizmatlari ko‘rsatish va ularning davlat boshqaruv organlari axborotlaridan foydalanishlarida qulayliklar yaratildi. Qog‘ozsiz ish yuritishga barham berish uchun «Ijro intizomi yagona tizimi» joriy etildi. Davlat organlari hujjatlarini qaytadan ishlab chiqish muddatlarini kamaytirish va davlat xizmatchilari o‘rtasida o‘zaro axborotlar almashinuvi jarayonini samarasini oshirish natijasida davlat boshqaruv organlari fuqarolar bilan yaqinlakshdi.

«Raqamli O‘zbekiston» strategiyasini amalga oshirish natijalari o‘laroq keng polosali internetdan foydalanish imkoniyatlari yaratildi, 2023-yilga kelib mamlakatda elektron davlat xizmatlari ulushi 64 foizga ko‘tarildi.

Yagona interaktiv davlat xizmati - (My.gov) portalidagi xizmatlar qatoriga «Haydovchilik guvohnomasini yangilash», «Sportchi pasportini berish», «Talabalar turar joyiga joylashish», «Umumiy o‘rta ta’lim to‘g‘risida shahodatnoma olish», «Tug‘ilganlik haqidagi guvohnoma yoki uning dublikatini olish» kabi yangi davlat xizmatlari turlari qo‘shildi [6].

Mamlakatda “O‘zbekiston–2030” strategiyasiga muvofiq O‘zbekistonni mintaqaviy “IT-NUB”ga aylantirish belgilandi. Bu degani – barcha darajadagi davlat va jamiyat davlat boshqaruvini raqamlashtirish, aloqa infratuzilmalarini yaxshilashni taqozo etdi. Agar 2017-yilda yurtimizda IT kompaniyalari 147 tadan iborat bo‘lsa, 2024-yil boshiga kelib ularning soni 1600 taga o‘sdi. Ulardagi ish o‘rinlari 10 baravarga ko‘paydi, ular 24 mingtaga yetdi. Agar bu sohada 2017-yilda 600 ming dollarlik hajmdagi mahsulot eksport qilingan bo‘lsa, 2024-yil boshida bu ko‘rsatkich 300 million dollarga ko‘tarildi.

My.gov.uz yagona portali 8 mln.dan ko‘proq aholiga 570 turda onlayn xizmatlari ko‘rsata boshladi. Ijro intizomi yagona tizimi - ijro.gov.uz vositasida orqali davlat boshqaruv organlari ularning quyi tulilmalari davlat xizmatchilari tomonidan 28 mln. ta elektron hujjatlar almashinilgan [7].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi "O‘zbekiston - 2030" strategiyasini 2023 yilda sifatli va o‘z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-300-son qarorida IT sohada xizmatlar eksporti hajmini 5 mlrd. dollarga, yaratilgan ish o‘rinlari sonini 100 mingtaga yetkazish, IT-parkda xorijiy kompaniyalar uchun yanada qulay sharoitlar yaratish va ularning vakolatxonalari sonini 1 000 taga yetkazish vazifasi belgilangangan edi. 2024-yil

boshiga kelib IT-park rezidentlari soni 1 652 tani, shu jumladan xorijiy kapital ishtirokida 426 tani tashkil etib, ular tomonidan 12,5 trillion so‘mlik mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarildi va 344 million dollarlik eksport amalga oshirildi [4].

O‘zbekistonda davlat boshqaruvini xalqaro me’yorlar va rivojlangan davlatlar tajribasi asosida amalga oshirishning zamonaviy huquqiy asoslari 2023-yil 30-aprelda yangi tahrirda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida shakllandi. Unda mahalliy davlat boshqaruv organlariga yangi vakolatlar berildi, o‘zini o‘zi boshqarish organlarining mahalliy davlat hokimiyati organlaridan mustaqilligi belgilandi, mamlakat tarixida ilk bor viloyat, shahar va tumanlarda hokimiyatning uchga bo‘linish prinsipining huquqiy asoslari belgilab qo‘yildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 22-noyabrda qabul qilgan “2022-2023 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston ma’muriy islohotlari dasturini ishlab chiqish bo‘yicha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmoyishiga binoan, Yangi O‘zbekistonda davlat boshqaruvi va mahalliy davlat hokimiyati tizimining samaradorligini oshirish, ular faoliyatini natijadorlikka yo‘naltirish yo‘li bilan aholining farovonligini oshirish, shuningdek va “mobil boshqaruv apparati” tizimini joriy etish belgilandi.

Hozirgi axborot asrida davlat va mahalliy hokimiyat organlari tizimini nomarkazlashtirishda, davlat organlarining o‘zaro aloqalarini ta’minlashda “elektron hukumat”ning o‘rni beqiyosdir. “Elektron huqumat”ni davlat boshqaruvida qo‘llash natijasida shaffoflik va jamoatchilik nazoratini rivojlantirishga shart-sharoitlar tug‘iladi, byurokratiya va korrupsyaga barham berilmoqda, boshqaruv samarasi va natijadorligi oshib bormoqda.

Hozirgi davrda O‘zbekistonda “elektron hukumat”ning Yagona identifikatsiya tizimi *(id.egov.uz)* takomillashtirilib, undan foydalanuvchilar soni 7 mln.dan oshdi, bu tizim vositasida aholi davlat idoralarining 245 dan ziyod axborot resurlaridan foydalamoqda. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida *(YAIDXP, my.gov.uz)* 400

dan ortiq davlat xizmatidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri elektron tarzda foydalanish uchun imkoniyatlar yaratildi, elektron xizmatlarga bo‘lgan talablar deyarli 10 marta oshdi barobarga oshdi (besh yilda 937 mingdan 9,5 mln taga o‘sdi*)*.

Davlat va mahalliy boshqauv organlari va idoralari xodimlari uchun ma’muriy tartib-qoidalarni optimallashtirish va boshqaruv jarayonini avtomatlashtirish – “Digital office” elektron tizimi joriy etildi. Mahalliy davlat hokimiyati boshqav organlari qarorlari loyihalarini ishlab chiqish, ularni boshqa idorralar bilan kelishish va ro‘yxatdan o‘tkazishning yagona elektron tizimi *(e-qaror.gov.uz)* tizimi vositasida tahujjatlarni rasmiylashtirimaliyoti shakllandi [8].

O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligining ma’lumotlariga binoan, O‘zbekiston Respublikasi BMT “Elektron hukumat” taraqqiyot indeksi bo‘yicha 2022-yil natijalariga ko‘ra jahon reytingida 0,7265 qiymat bilan 69-o‘rinni egallagan edi. 2024-yilga kelib bu ko‘rsatkich 0,7999 indeks hisobiga 6 pog‘ona yuqoriga – 63-o‘ringa chiqdi. O‘zbekiston ilk bor “elektron hukumat”ni rivojlantirish indeksi baland guruhidan (High EGDI) juda balanddagi (Very High EGDI) guruhiga qo‘shildi. Mazkur natija «Raqamli O‘zbekiston – 2030» strategiyasining maqsadli ko‘rsatkichlarida 2025-yil uchun belgilangan 0,75 qiymatdan ham oshib ketdi [9].

Xulosa qilib aytganda, 2017-yildan boshlab amalga oshirilgan ma’muriy islohotlar, “Yangi O‘zbekiston” dasturlari va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali davlat boshqaruvi organlari vakolatlari optimallashtirildi, mahalliy organlar mustaqilligi va fuqarolarning boshqaruvdagi ishtiroki ta’minlandi. “Elektron hukumat” va yagona interaktiv davlat xizmatlari portali davlat xizmatlari samaradorligi va shaffofligini oshirdi, byurokratiya va korrupsiya darajasi kamaydi. Bu jarayonlar natijasida O‘zbekistonda davlat boshqaruvi tizimi demokratiya, samaradorlik va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamohanglikda rivojlanmoqda, mahalliy va milliy darajada davlat boshqaruvi sifati sezilarli darajada yaxshilandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi qonuni. 1999-yil 14-aprel. 2013-yil 22-aprelda qo‘shimcha va o‘zgartishlar kiritilgan.// O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2013 y., 17-son, 219-modda; 2016 y., 17-son, 173-modda, 52-son, 597-modda.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Mahalliy davlat hokimiyati to‘g‘risida”gi qonuni//O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi, 1993 y., 9-son, 320-modda.
3. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha harakatlar strategiyasi//http://strategy.regulation.gov.uz/uz/document/2.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli texnologiyalar xalqaro markazini tashkil etish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmoni. 1.02.2024.
5. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi//Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz.-T.: “O‘zbekiston”, 2017. -B.116.
6. Shazimov A. 2023 yilda O‘zbekiston davlat boshqaruvi tizimida keng o‘zgarishlar kiritildi//https://www. gazeta.uz/uz/2024/01/12/my-gov/.
7. Prezident raqamli texnologiyalar sohasidagi natijalar va rejalar bilan tanishdi.20.12.2023 y.//https:// president.uz/uz/lists/view/6937.
8. O‘zbekistonda “Elektron hukumat” tizimini yanada takomillashtirish borasida qanday ishlar amalga oshirilmoqda// https://darakchi.uz/uz/175104.
9. O‘zbekiston elektron hukumat reytingida 6 pog‘ona yuqoriladi// https://kun.uz/kr/news/2024/09/18/ozbekiston-elektron-hukumat-reytingida-6-pogona-yuqoriladi.